

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па навуковай рабоце
БДУКМ

_____ В. Р. Языковіч
«__» _____ 2019 г.
Рэгістрацыйны № ВД-_____/вуч.

АРХЕАЛОГІЯ

*Вучэбная праграма ўстанова вышэйшай адукацыі
па вучэбнай дысцыпліне для спецыяльнасці
1-23 01 12 Музейная справа
і ахова гісторыка-культурнай спадчыны (па напрамках)*

2019

Вучэбная праграма складзена на аснове адукацыйнага стандарту вышэйшай адукацыі першай ступені ОСВО 1-23 01 12-2013 па спецыяльнасці 1-23 01 12 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны (па напрамках), вучэбных планаў установы вышэйшай адукацыі па спецыяльнасці 1-23 01 1-04 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны (па напрамках). Рэгістрацыйныя нумары Е 23-1-86/17, Е 23-1-87/17 вуч. ад 04.07.2017

СКЛАДАЛЬНІК

А. А. Трусаў, дацэнт кафедры гісторыі Беларусі і музейзнаўства ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», кандыдат гістарычных навук, дацэнт

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

А. У. Вайцэховіч, загадчык аддзела захавання і карыстання археалагічнай спадчыны дзяржаўнай навуковай установы «Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі», кандыдат гістарычных навук;

А. М. Кушнярэвіч, прафесар кафедры культуралогіі ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», доктар мастацтвазнаўства

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

кафедрай гісторыі Беларусі і музейзнаўства ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пратакол № 3 ад 26.09.2018 г.);

прэзідыумам навукова-метадычнага савета ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пратакол № 5 ад 26.10.2018 г.)

Адказны за рэдакцыю: В. Б. Кудласевіч

Адказны за выпуск: А. А. Трусаў

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбная дысцыпліна «Археалогія» не толькі дае канкрэтныя веды ў галіне археалогіі, але і адыгрывае значную ролю ў фарміраванні гістарычнага мыслення, гуманістычнага светапогляду будучага спецыяліста. Выкладанне археалогіі мае практычнае значэнне ў сувязі з сучаснымі задачамі паляпшэння падрыхтоўкі высокакваліфікаваных спецыялістаў. Вучэбная дысцыпліна «Археалогія» дае асновы археалагічных ведаў аб развіцці археалагічнай навукі ў Еўропе і за яе межамі, яе асноўных дасягненнях на тэрыторыі Беларусі.

Асноўная ўвага надаецца гісторыі археалагічнай навукі ў Беларусі, яе найбольш вядомым прадстаўнікам, якія працавалі тут у XVIII–XX стст., а таксама даецца падрабязная характарыстыка тых археалагічных культур, якія існавалі на тэрыторыі Беларусі ў эпоху палеаліту, мезаліту, неаліту, бронзавага і жалезнага вякоў.

Пачынаючы з I тыс. н. э. археалагічныя культуры паступова пачынаюць набываць канкрэтнае этнічнае аблічча. Вучэбная праграма разглядае праблему паходжання славян, іх рассяленне на тэрыторыі Беларусі, кантакты з мясцовым балцкім насельніцтвам, а таксама з варагамі, германцамі і скіфамі.

У вучэбнай праграме таксама разглядаецца перыяд ранняга і позняга феадалізму, на які прыпадае час узнікнення першых дзяржаўных утварэнняў на тэрыторыі Беларусі (Полацкая, Турава-Пінская, Смаленская і Навагрудская землі і Гродзенскае княства). Асаблівая ўвага надаецца матэрыяльнай культуры першых беларускіх гарадоў (Полацк, Менск, Віцебск, Бярэсце, Гародня, Наваградак, Пінск, Мсціслаў і інш.).

Шмат увагі надаецца і беларускай археалогіі позняга Сярэднявекі, якая вывучае матэрыяльную культуру часоў Вялікага Княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай, у тым ліку архітэктурнай археалогіі.

Асноўная мэта вывучэння вучэбнай дысцыпліны – засваенне студэнтамі асноў археалогіі, неабходных для спецыяліста ў галіне музейнай справы і аховы гісторыка-культурнай спадчыны.

Важнейшымі *задачамі* вучэбнай дысцыпліны з'яўляюцца:

– даць студэнтам уяўленне аб прыродзе археалогіі і яе месцы ў сістэме навук;

– асэнсаванне ролі археалагічных крыніц для вывучэння гістарычнага мінулага насельніцтва;

– раскрыццё сутнасці і паслядоўнасці гістарычнага развіцця беларускай матэрыяльнай культуры ад яе вытокаў да канца позняга Сярэднявекі метадамі археалогіі.

Зместам вучэбнай дысцыпліны «Археалогія» прадугледжана фарміраванне наступных кампетэнцый у адпаведнасці з адукацыйным стандартам вышэйшай адукацыі першай ступені на спецыяльнасці 1-23 01 12 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны (па напрамках).

Сацыяльна-асобасныя кампетэнцыі:

САК-6. Умець працаваць у камандзе.

САК-7. Умець фармуляваць і адстойваць уласную думку.

Прафесійныя кампетэнцыі:

ПК-1. Планаваць, арганізоўваць і ўдасканальваць дзейнасць службаў кіравання музейнай справы, аховы гісторыка-культурнай спадчыны, адукацыі і турызму.

ПК-2. Планаваць, арганізоўваць і весці менеджарскую, маркетынговую, фінансавую і пасрэдніцкую працу.

ПК-6. Умець фармуляваць задачы па праектаванні, эксплуатацыі і ўдасканаленні (у частцы інфармацыйнага забеспячэння) стацыянарных музейных экспазіцый, выстаў і турыстычных маршрутаў.

ПК-14. Планаваць, арганізоўваць і весці навукова-маркетынговую справу і вучэбна-метадычную працу.

ПК-15. Праводзіць кансультаванне па пытаннях музейнай справы, арганізацыі турызму і аховы гісторыка-культурнай спадчыны.

ПК-16. Ажыццяўляць пошук, сістэматызацыю і аналіз інфармацыі па перспектыве развіцця галіны, інавацыйных тэхналогіях, праектах і рашэннях.

ПК-17. Вызначаць мэты інавацый і сродкі іх дасягнення.

ПК-18. Працаваць з навуковай і вучэбна-метадычнай літаратурай.

ПК-19. Ацэньваць канкурэнтаздольнасць эфектыўнасці музейных тэхналогій, што знаходзяцца ў стадыі распрацоўкі.

ПК-20. Ужываць метады аналізу і арганізацыі ўкаранення інавацый.

ПК-21. Складаць дамовы сумежнай дзейнасці па засваенні новых тэхналогій.

ПК-22. Рыхтаваць праекты ліцэнзійных дамоў аб перадачы правоў на выкарыстанне аб'ектаў інтэлектуальнай уласнасці.

У выніку засваення вучэбнай дысцыпліны студэнты павінны ўмець:

- аналізаваць ва ўзаемасувязі развіццё археалогіі, этнаграфіі, гісторыі Беларусі, нумізматыкі і іншых дапаможных гістарычных дысцыплін;

- выкарыстоўваць атрыманыя веды пры апрацоўцы музейных фондаў і фарміраванні адпаведных музейных экспазіцый;

валодаць:

- эфектыўнымі педагогічнымі метадыкамі і тэхналогіямі, якія садзейнічаюць далучэнню студэнтаў да пошуку і выкарыстання ведаў, набывццю вопыту самастойнага вырашэння задач;

- асноўнымі метадычнымі прыёмамі археалагічнай навукі;

- асновамі рэстаўрацыі і кансервацыі археалагічных артэ-фактаў;

- метадыкай пошуку і апісання археалагічных помнікаў;

- камунікацыйнымі тэхналогіямі (наведванне канкрэтных археалагічных помнікаў, дыскусіі, агляд археалагічных выставак і музейных экспазіцый);

ведаць:

- асноўныя тэорыі грамадскага развіцця ў адпаведнасці з фармацыйным і цывілізацыйным падыходамі;

- асноўныя тэорыі этнагенезу, этнічнай гісторыі славян і балтаў;

- асноўныя этапы фарміравання беларускага этнасу;

- археалагічную перыядызацыю і характарыстыку асноўных перыядаў старажытнай гісторыі Беларусі і сумежных тэрыторый.

Паспяховае засваенне студэнтамі вучэбнай дысцыпліны «Археалогія» магчыма на аснове трывалых ведаў, атрыманых пры вывучэнні вучэбных дысцыплін цыкла агульнанавуковых і агульнапрафесійных дысцыплін, такіх як «Гісторыя Беларусі», «Сусветная гісторыя», «Гісторыя матэрыяльнай культуры», «Гісторыя архітэктуры».

Для кіравання вучэбным працэсам і арганізацыі кантрольна-ацэначнай дзейнасці выкладчыкам рэкамендуецца выкарыстоўваць рэйтынгавыя, крэдытна-модульныя сістэмы ацэнкі вучэбнай і даследчай дзейнасці студэнтаў, варыятыўныя мадэлі кіруемай самастойнай працы, вучэбна-метадычныя комплексы. У практыку правядзення семінарскіх заняткаў мэтазгодна ўкараняць методыкі актыўнага навучання, дыскусійныя формы.

На вывучэнне вучэбнай дысцыпліны «Археалогія» вучэбным планам прадугледжана ўсяго 168 гадзін, з якіх 66 гадзін – аўдыторныя заняткі. Прыкладнае размеркаванне аўдыторных гадзін па відах заняткаў: лекцыі – 54 гадзіны, семінарскія заняткі – 12 гадзін. Рэкамендаваная форма кантролю ведаў студэнтаў – экзамен.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Тэма 1. Уводзіны

Прадмет, мэта і задачы вучэбнай дысцыпліны «Археалогія». Змест асноўных раздзелаў тэматычнага плана. Сувязь вучэбнай дысцыпліны з сацыяльна-гуманітарнымі і спецыяльнымі дысцыплінамі. Формы вучэбных заняткаў і кантролю ведаў. Крыніцы і метадыка вывучэння вучэбнай дысцыпліны «Археалогія».

Р а з д з е л I. Станаўленне і развіццё археалагічнай навукі

Тэма 2. Асноўныя метады археалагічных даследаванняў

Вызначэнне тэрміна «археалагічная культура» і яе асноўныя кампаненты. Генезіс. Этнас. Субстрат. Асіміляцыя. Этнонім. Археалагічнае датаванне. Археалагічныя метады: параўнальна-тыпалагічны, археамагнітны, радыекарбонны, дэндрахраналогія. Тып і тыпаліст. Трасалогія.

Археалагічны комплекс (адкрыты і закрыты). Палявая археалогія. Археалагічныя раскопкі. «Адкрыты ліст» і яго формы. Палявы дзённік. Палявы вопіс. Індывідуальныя і масавыя знаходкі. Камеральная апрацоўка. Археалагічная справаздача.

Падводная археалогія. Архітэктурная археалогія.

Тэма 3. Развіццё археалогіі як навукі

Першыя археалагічныя раскопкі ў старажытным свеце. Вызначэнне тэрміна «археалогія» грэчаскім філосафам Платонам. Вучэнне Лукрэцыя Кара.

Еўрапейскае скарбашукальніцтва часоў Сярэднявекі. Раскопкі 1420 г. у Пскове. Руская археалогія XVIII ст. (Кунсткамера Пятра I, Інструкцыя В. М. Тацішчава). Раскопкі Пампей. Адкрыццё старажытнай Троі (раскопкі Г. Шлімана). Руская археалогія XIX – пачатку XX ст. Раскопкі А. Эванса на Крыце. Адкрыццё грабніцы Тутанхамона. Станаўленне і развіццё савецкай археалогіі.

Еўрапейская археалогія другой паловы XX ст.

Тэма 4. Беларуская археалогія XVIII – пачатку XX ст.

Беларуская археалогія XVIII ст. (калекцыі беларускіх магнатаў, раскопкі ў маёнтку «Мосар» і Бельчыцкага манастыра). Адкрыццё Дзвінскіх камянёў з надпісамі.

З. Даленга-Хадакоўскі, Т. Нарбут, браты К. і Я. Тышкевічы. Археалагічная калекцыя музея ў Лагойску. Віленскі музей старажытнасцей. А. Г. Кіркор. IX Археалагічны з'езд у Вільні. Е. Р. Раманаў. Царкоўная археалогія. Рэстаўрацыйныя працы П. П. Пакрышкіна ў Беларусі.

Археалагічныя калекцыі Беларускага музея імя Івана Луцэвіча ў Вільні. Віцебскае аддзяленне Маскоўскага археалагічнага інстытута. І. Луцкевіч.

Тэма 5. Беларуская археалогія ў 1919–1941 гг.

Археалогія ў БССР (1919–1941 гг.). Інстытут беларускай культуры і яго гісторыка-археалагічная секцыя. Дзейнасць гісторыка-археалагічнай камісіі.

М. В. Доўнар-Запольскі. Першы з'езд даследчыкаў беларускай археалогіі і яго вынікі (Мінск, 1926 г.). Стварэнне Акадэміі навук БССР. Першыя савецкія беларускія археолагі і іх дзейнасць. А. М. Ляўданскі, К. М. Палікарповіч, С. А. Дубінскі, І. М. Хозераў. Інстытут гісторыі АН БССР. Часопіс «Наш край» і археалагічная тэматыка на яго старонках.

Сталінскія рэпрэсіі 1930-х гг., разгром беларускай археалагічнай навукі.

Археалогія на тэрыторыі Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.). Беларускі мастак і археолаг Язэп Драздовіч. Уладзімір і Гелена Галубовічы.

Раскопкі старажытнай Гародні. Гродзенскі гісторыка-археалагічны музей. Язэп Ядкоўскі і Здзіслаў Дурчэўскі. Кансервацыйныя працы ў Навагрудку, Гродне, Лідскім і Крэўскім замках. Раскопкі ў Давыд-Гарадку.

*Тэма 6. Беларуская археалогія
другой паловы XX – пачатку XXI ст.*

Адзел археалогіі Інстытута гісторыі АН БССР. Вывучэнне культур каменнага і бронзавага вякоў на тэрыторыі Беларусі. У. Ф. Ісаенка, У. Д. Будзько, У. П. Ксянзоў, А. Г. Калечыц, М. М. Чарняўскі.

Даследаванні помнікаў жалезнага веку. А. Р. Мітрафанаў, Л. Д. Побаль, М. Ф. Гурын, В. І. Шадыра. Працы маскоўскіх і ленінградскіх археолагаў на беларускай тэрыторыі. В. М. Мельнікоўская, П. М. Трацякоў, Ю. В. Кухарэнка, В. В. Сядоў. Раскопкі старажытных беларускіх гарадоў і курганных могільнікаў. Г. В. Штыхаў, Л. В. Аляксееў, Ф. Д. Гурэвіч, П. Ф. Лысенка, Э. М. Загарульскі. Стварэнне кафедры археалогіі ў Беларускаім дзяржаўным універсітэце. Даследаванні старажытных помнікаў беларускага доілідства. М. М. Варонін, П. А. Рапапорт, М. К. Каргер, М. А. Ткачоў, М. У. Малеўская. Дзейнасць Беларускага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры і яго выданні. Сучасны стан беларускай археалагічнай навукі.

Р а з д з е л II. Археалогія першабытнага грамадства

Тэма 7. Каменны век на тэрыторыі Беларусі

Пачатковае засяленне тэрыторыі Беларусі ў эпоху сярэдняга палеаліту. Тагачасны клімат. Зледзяненні (дняпроўскае, сожскае, валдайскае). Першыя прылады працы.

Верхні палеаліт. Першыя стаянкі. Бердыж (Чачэрскі раён). Юравічы (Калінкавіцкі раён). Палеалітычнае мастацтва. Грэнская і свідэрская культуры эпохі фінальнага палеаліту.

Мезаліт. Новыя кліматычныя ўмовы. Мікраліты і макраліты. Стаянкі часоў мезаліту. Свідэрская мезалітычная культура. Сожская, днепрадзвінская, бутаўская культуры. Матрыярхат.

Неалітычная рэвалюцыя. Шліхтаваная каменныя прылады працы. Першыя гліняны посуд. Асновы земляробства і жывёлагадоўлі. Неалітычныя крамянёвыя шахты. Днепраданецкая культура. Нарвенская культура. Апрацоўка бурштыну.

Нёманская культура. Скульптурныя выявы (стаянкі Асавец, Добры Бор, Камень). Культура лейкападобных кубкаў. Асноўныя тыпы неалітычнага арнаменту.

Тэма 8. Бронзавы і жалезны век на тэрыторыі Беларусі

Росквіт каменнай індустрыі на тэрыторыі Беларусі. Новыя спосабы апрацоўкі крэменю. Мастацтва эпохі бронзы. Першыя шкляныя пацеркі і бісер. Вырабы з бурштыну. Арнаментыка керамікі і яе асноўныя формы. Апрацоўка бронзы. Сякеры-

кельты. Археалагічныя культуры бронзавага веку (сярэднедня-проўская, паўночнабеларуская, культура шарападобных амфар, тшыцінецкая, сосніцкая). Плямёны шнураванай керамікі. З'яўленне старажытных індаеўрапейцаў.

Умацаванне патрыярхальна-радавога ладу, рост прадукцыйных сіл, развіццё жывёлагадоўлі і земляробства, з'яўленне ўстойлівых этнічных аб'яднанняў. Мілаградская, паморская і зарубінецкая культуры. Днепрадзвінская культура. Культура штрыхаванай керамікі. Балцкія плямёны, гарадзішча Банцараўшчына. Готы і гепіды на тэрыторыі Беларусі. Вельбарская культура. Палі пахавальных урнаў. Падклёшавыя пахаванні і кенатафы. Печы-домніцы. Першыя славяне ў Беларусі. Празская культура.

Р а з д з е л III. Археалогія ранняга Сярэдневякоўя

Тэма 9. Насельніцтва Беларусі ў VI–IX стст.

Арэал рассялення балтаў у Еўропе. Заходнія, усходнія і дняпроўскія балты. Асноўныя рысы матэрыяльнай культуры балцкіх плямён. Балцкія гарадзішчы. Усходнелітоўскія курганы і пахавальны абрад. Асноўныя этнічныя прыкметы балтаў (адзенне, абутак, упрыгожванні, кераміка, зброя). Яцвягі ў Беларусі, асноўны арэал рассялення. Каменныя курганы.

Рассяленне славян па Дзясне і Дняпры. Племянныя групы крывічоў і іх асноўная тэрыторыя рассялення. Полацкія крывічы (палачане). Смаленскія крывічы. Пскоўскія крывічы. Этнонім тэрміна «крывічы» і яго паходжанне. Пісьмовыя крыніцы аб крывічах. Культура доўгіх курганоў паўночнай Беларусі. Пскоўскія і смаленскія доўгія курганы. Круглыя курганы X–XI стст. Характэрныя этнічныя прыкметы полацкіх і смаленскіх крывічоў. Скроневыя колцы. Пераход да хрысціянскага пахавальнага абраду. Тры хвалі славянскай каланізацыі.

Асноўны арэал рассялення дрыгавічоў. Племянныя адзнакі дрыгавічоў. Першыя гарады на дрыгавіцкай тэрыторыі. Славянскія селішчы Панямоння.

Этнічная тэрыторыя радзімічаў, іх племянныя адзнакі. Валыняне ў Беларусі, іх матэрыяльная культура.

Паходы кіеўскіх князёў на яцвягаў. Разгром яцвягаў у XIII ст. Прусы і крыжацкая навала. Перасяленне прусаў на

тэрыторыю Беларусі. Шлях з «варагаў у грэкі» і яго асноўныя разгалінаванні. Скандынаўскія знаходкі ў Беларусі. Руны. Гарадзішча Маскавічы. Асноўныя этапы кантактаў варагаў і славян (VIII–X стст.).

Тэма 10. Полацкая зямля па дадзеных археалогіі

Полацкая, Мінская, Друцкая, Віцебская воласці-ўдзелы. Ізяслаўска-лагожскі і Лукомльскі ўдзелы. Асноўныя водныя шляхі. Межавыя знакі. Гандаль. Гаспадарка Полацкай зямлі. Асноўныя гаспадарчыя заняткі. Полацкая кераміка, апрацоўка металу, каменю і косці. Ювелірная справа. Узнікненне хрысціянства. Барысавы і Рагвалодаў камяні. Манументальнае і прыкладнае мастацтва.

Тэма 11. Смаленская зямля. Старажытны Мсціслаў

Тэрыторыя Смаленскай зямлі і прыродныя ўмовы. Гнёздаўскі археалагічны комплекс. Водныя шляхі. Гандлёвыя сувязі.

Структура ўдзелаў Смаленскай зямлі, далучэнне тэрыторый вяцічаў і радзімічаў паводле археалагічных дадзеных. Суадносіны паміж уладай князя і вечам. Росквіт Смаленскай зямлі ў XII–XIII стст. Археалагічнае вивучэнне гарадоў беларускай Смаленшчыны (Орша, Копысь, Крычаў, Слаўгарад). Матэрыяльная культура старадаўняга Мсціслава. Берасцяныя граматы. Уплыў полацкай архітэктуры на смаленскае дойлідства.

Тэма 12. Тураўская зямля. Старажытны Пінск

Тэрыторыя і кліматычныя ўмовы. Карысныя выкапні. Узнікненне старадаўняга Турава. Тураўскі храм. Матэрыяльная культура Пінска. Узнікненне Турава-Пінскага княства. Стасункі паміж кіеўскімі і тураўскімі князямі. Раскопкі старажытных Слуцка і Рагачова.

Гарады паўднёвай Беларусі. Матэрыяльная культура Мазыра і Гомеля. Тураўскі краязнаўчы музей. Археалагічны музей «Бярэсце».

Тэма 13. Гродзенскае княства. Старажытны Навагрудак

Узнікненне славянскіх гарадоў у басейне Нёмана. Летапісная Гародня. Матэрыяльная культура Гродна ў XI–XIII стст.

Археалагічныя раскопкі Старога замка. Гродзенскі пасад. Каложскі манастыр.

Старадаўні Ваўкавыск. Ваўкавыскі храм. Матэрыяльная культура Слоніма XI–XIII стст. Узнікненне Навагрудка. Дзяцінец і вакольны горад.

Гандлёвыя сувязі старадаўняга Навагрудка. Барысаглебская царква. Узнікненне наваградскай зямлі ў XIII ст. Навагрудак – першая сталіца Вялікага Княства Літоўскага.

Тэма 14. Архітэктурная археалогія

Першыя раскопкі помнікаў мураванага дойлідства Беларусі ў XVIII – пачатку XX ст. Спробы рэстаўрацыі і навуковага вывучэння ацалелых помнікаў архітэктурны XIX – пачатку XX ст. Дзейнасць П. П. Пакрышкіна і В. У. Суслава.

І. М. Хозераў – даследчык полацкага і смаленскага дойлідства XI–XIII стст. Полацкая і віцебская архітэктурныя школы. М. М. Шчакаціхін і яго дзейнасць. Археалагічныя раскопкі помнікаў гродзенскай архітэктурны. Гродзенская архітэктурная школа. Вывучэнне помнікаў архітэктурны ў другой палове XX ст. Методыка архітэктурна-археалагічных даследаванняў. Старажытныя будаўнічыя матэрыялы. Тэхніка муроўкі. Структура будаўнічай арцелі.

Вежы-данжоны ў Беларусі. Камянецкая вежа. Замкі-кастэлі. Археалагічныя даследаванні Лідскага і Крэўскага замкаў. Вендская (балтыйская) і гатычная муроўка. Планіроўка і забудова Старога замка ў Гродне. Археалагічнае даследаванне Мірскага замка. Бастыённыя замкі XVI–XVII стст. Раскопкі ў Заслаўскім і Гальшанскім замках.

Тэма 15. Археалагічныя старажытнасці гарадоў Беларусі X–XIII стст.

Узнікненне і развіццё асноўных гарадоў Беларусі. Летапісны Полацк. Першае полацкае гарадзішча. Полацкі Верхні замак. Пабудова Полацкай Сафіі. Полацкія манастыры. Вакольны горад (Ніжні замак). Запалоцце (Стары горад). Полацкае веча. Археалагічны комплекс на р. Менка. Мінскае замчышча. Мінскі храм. Старадаўні Віцебск. Віцебскія замкі. Архітэктурна Віцебска XII ст. Раскопкі старажытнага Друцка і Браслава. Заслаўскі археалагічны комплекс. Матэрыяльная культура

Лукомля і Лагойска. Археалагічнае вызначэнне гарадоў Падняпроў'я, Пасожжа і Панямоння. З'яўленне паліванай керамікі. Шкларобчыя майстэрні XII–XIII стст. Асноўныя тыпы шклянных бранзалетаў. Шклянныя пацеркі. Першыя шклянны посуд. Ваконнае шкло.

Р а з д з е л IV. Археалогія позняга Сярэдневякоўя і Новага часу

Тэма 16. Археалагічныя старажытнасці Беларусі часоў ВКЛ (канец XIII – першая палова XVI ст.)

Культурны слой беларускіх гарадоў XIII–XV стст. і яго асноўныя кампаненты (бытавая кераміка, вырабы з дрэва, металу, скуры і косці). Касцярэзныя майстэрні. З'яўленне новых відаў зброі. Арбалетныя стрэлы і арбалеты. Першыя гарматы ў Беларусі. Драўляная забудова. Новыя будаўнічыя матэрыялы (вялікапамерная цэгла, дахоўка). Пахавальны абрад. Адзенне, абутак, ювелірная справа. З'яўленне мястэчак. Гандлёвыя сувязі.

Тэма 17. Археалагічныя старажытнасці Беларусі часоў Рэчы Паспалітай (другая палова XVI – канец XVIII ст.)

Асноўныя кампаненты культурнага слоя беларускіх гарадоў і мястэчак XVI–XVIII стст. З'яўленне дымленай і лашчонай керамікі. Беларускія і імпортныя люлькі. Новыя тыпы абутку з абцасам (трохшыпныя падкоўкі). Будаўнічыя матэрыялы (цэгла-пальчатка, паліваная дахоўка, пліткі падлогі). Новыя тыпы замкоў і ключоў. Кулі і кулялейкі. Каменныя і чугунныя гарматныя ядры. Паліваныя скарбонкі, дзіцячыя цацкі, свяцільнікі, рыбалоўныя грузілы. Памадныя слойкі XVIII ст.

Тэма 18. Археалогія Беларусі Новага часу (XVI–XVIII ст.)

Розніца ў матэрыяльнай культуры паміж дзяржаўнымі і прыватнаўласніцкімі замкамі. Гандлёвыя сувязі. Рэйнскі каменны посуд. Замкі-палацы. Смалянскі замак (Белы Ковель).

Паходжанне і этымалогія слоў «кафля» і «изразец». Гаршковая кафля ў Беларусі ў XIV–XVII стст. Кратавая і міскавая кафля. З'яўленне каробкавай кафлі. Эвалюцыя кафляных печоў. Асноўныя тыпы каробкавай кафлі ў пячым наборы.

Арнаментыка беларускай кафлі. Геральдычная і «партрэтная» кафля. З'яўленне паліванай і паліхромнай кафлі. Сюжэтная кафля. Раслінны арнамент пабудаваны на прынцыпах чатырохчленнай сіметрыі. Формы для вырабу кафлі. Ганчарныя горны. «Дывановая» кафля. Распісная «галандская» кафля XVIII ст. Адраджэнне вытворчасці паліванай керамікі ў Беларусі ў XVI ст.

Сталовы паліваны посуд XVI–XVII стст. Адраджэнне беларускага шкларобства XVI ст. Гутняе шкло. Асноўныя тыпы шклянога посуду. Тарнае шкляное начынне. Вітражы. Распісныя шклянныя начынні. Беларускія шклянныя мануфактуры XVIII ст. Шклянны імпорт у Беларусі. Венецыянскае і багемскае шкло.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУИМ

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Нумар тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін		Колькасць гадзін КСР	Форма кантролю ведаў
		лекцыі	семінарскія заняткі		
1.	Уводзіны	2			
Р а з д з е л I. Станаўленне і развіццё археалагічнай навукі					
2.	Асноўныя метады археалагічных даследаванняў	2		2	выбарачнае апытанне, тэставае заданне
3.	Развіццё археалогіі як навукі	2		2	выбарачнае апытанне
4.	Беларуская археалогія XVIII – пачатку XX ст.		2		
5.	Беларуская археалогія ў 1919–1941 гг.	2	2		
6.	Беларуская археалогія другой паловы XX – пачатку XXI ст.	2			
Р а з д з е л II. Археалогія першабытнага грамадства					
7.	Каменны век на тэрыторыі Беларусі	2		2	выбарачнае апытанне, тэставае заданне
8.	Бронзавы і жалезны век на тэрыторыі Беларусі	2		2	выбарачнае апытанне, тэставае заданне
Р а з д з е л III. Археалогія ранняга Сярэднявекя					
9.	Насельніцтва Беларусі ў VI–IX стст.	4			
10.	Полацкая зямля па дадзеных археалогіі	2		2	выбарачнае апытанне, тэставае заданне, мультымедыя-прэзентацыя
11.	Смаленская зямля. Старажытны Мсціслаў	2		2	выбарачнае апытанне, тэставае заданне,

					пісьмовая работа, мультымедыя- прэзентацыя
12.	Тураўская зямля. Старажытны Пінск	2			
13.	Гродзенскае княства. Старажытны Навагрудак	2			
14.	Архітэктурная археалогія	4		2	
15.	Археалагічныя старажытнасці гарадоў Беларусі X–XIII стст.	2	2		
Р а з д з е л IV. Археалогія позняга Сярэднявякоўя і Новага часу					
16.	Археалагічныя старажытнасці Беларусі часоў ВКЛ (канец XIII – першая палова XVI ст.)	4	2		
17.	Археалагічныя старажытнасці Беларусі часоў Рэчы Паспалітай (другая палова XVI – канец XVIII ст.)	2	2		
18.	Археалогія Беларусі Новага часу (XVI–XVIII стст.)	2	2		
Разам...		40	12	14	

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная

1. *Авдусин, Д. А.* Основы археологии: учебник для вузов / Д. А. Авдусин. – М. : Высш. шк., 1989. – 333 с.
2. *Алексеев, Л. В.* Археология и краеведение Белоруссии XVI в. – 30-е годы XX в. / под ред. Б. А. Рыбакова. – Минск : Беларус. навука, 1996. – 206 с.
3. *Вяргей, В. С.* Археалагічная навука ў Беларускай ССР. 1919–1941 гг. / В. С. Вяргей. – Мінск : Навука і тэхніка, 1992. – 144 с.
4. *Загорульский, Э. М.* Археология Белоруссии / Э. М. Загорульский. – Минск : Высш. шк., 1965. – 225 с.
5. *Каханоўскі, Г. А.* Археалогія і гістарычнае краязнаўства Беларусі ў XVI–XIX стст. / Г. А. Каханоўскі. – Мінск : Навука і тэхніка, 1984. – 120 с.
6. *Левко, О. Н.* Практическая археология : учеб. пособие / О. Н. Левко. – Могилев : МГУ им. А. А. Кулешова, 2006. – 256 с.
7. *Лысенко, П. Ф.* Древний Пинск: XI–XIII вв. / П. Ф. Лысенко. – Пинск : Регион. типогр., 2017. – 172 с.
8. *Ткачоў, М. А.* Замкі і людзі / М. А. Ткачоў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1991. – 184 с.
9. *Трусаў, А. А.* Беларускае кафлярства / А. А. Трусаў. – Мінск : Перамога, 1993. – 53 с.
10. *Трусов, О. А.* Памятники монументального зодчества XI–XVII вв. / О. А. Трусов. – Минск : Наука и техника, 1988. – 160 с.
11. *Калядзінскі, Л. У.* Уводзіны ў археалогію / Л. У. Калядзінскі. – Гродна : ЮрСПрынт, 2012. – 240 с. : іл.
12. *Фэйган, Б. М.* Уводзіны ў археалогію / Б. М. Фэйган. – Мінск : Беларус. фонд Сораса, 1996. – 272 с.
13. *Чарняўскі, М. М.* Неаліт Беларускага Панямоння / М. М. Чарняўскі. – Мінск : Навука і тэхніка, 1979. – 142 с.
14. *Штыхаў, Г. В.* Крывічы / Г. В. Штыхаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1992. – 198 с.

Дадатковая

1. Археалогія Беларусі : у 4 т. – Мінск : Беларус. навука, 1997–2001.
2. Археалогія Беларусі : энцыкл. : у 2 т. – Мінск : Беларус. энцыкл. імя П. Броўкі, 2009–2011. – 496 с.
3. Археалогія і нумізматыка Беларусі : энцыкл. – Мінск : БелЭн, 1993. – 702 с. : іл.
4. *Ганецкая, І. У.* Маёліка на Беларусі ў XI–XVIII стст. / І. У. Ганецкая. – Мінск : Навука і тэхніка, 1995. – 88 с.
5. *Дучыц, Л. У.* Касцюм жыхароў Беларусі X–XIII стст. (паводле археалагічных звестак) / Л. У. Дучыц. – 3-е выд. – Мінск : Беларус. навука, 2005. – 80 с.
6. *Зайкоўскі, Э. М.* Першабытныя помнікі Паўночнай Беларусі / Э. М. Зайкоўскі. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 44 с.
7. *Заяц, Ю. А.* Заславль в эпоху феодализма / Ю. А. Заяц. – Минск : Наука и техника, 1995. – 207 с.
8. *Здановіч, Н. І.* Матэрыяльная культура Міра і Мірскага замка / Н. І. Здановіч, Н. І. Краўцэвіч, А. А. Трусаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1994. – 152 с.
9. *Здановіч, Н. І.* Беларуская паліваная кераміка XI–XVIII стст. / Н. І. Здановіч, А. А. Трусаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1993. – 183 с.
10. *Калечыц, А. Г.* Першыя людзі на зямлі Беларусі : дапам. / А. Г. Калечыц. – Мінск : Беларус. навука, 2007. – 96 с.
11. *Калечыц, А. Г.* Чалавек і асяроддзе: каменны век, Заходняе Палессе / А. Г. Калечыц. – Мінск : Беларус. навука, 2018. – 584 с.
12. *Краўцэвіч, А. К.* Гароды і замкі Беларускага Панямоння XVI–XVIII стст.: планіроўка, культурны слой / А. К. Краўцэвіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1991. – 171 с.
13. *Крывальцэвіч, М.* Археалагічныя адкрыцці сьвету / М. Крывальцэвіч. – Мінск : Athenaeum, 2000. – 124 с. +XVI с. : іл.
14. *Ляўкоў, Э. А.* Маўклівыя сведкі Мінуўшчыны / Э. А. Ляўкоў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1992. – 215 с.
15. *Пазняк, З.* Рэха даўняга часу / З. Пазняк. – Мінск : Нар. асвета, 1985. – 111 с.
16. *Ткачоў, М. А.* Абарончыя збудаванні заходніх зямель Беларусі XIII–XVIII стст. / М. А. Ткачоў. – Мінск, 1978.

17. *Ткачоў, М. А.* Старажытны Месціслаў / М. А. Ткачоў, А. А. Трусаў. – Мінск : Полымя, 1992. – 110 с.
18. *Трусаў, А. А.* Стары замак у Гродне XI–XVIII стст. / А. А. Трусаў, В. Е. Собаль, Н. І. Здановіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1993. – 152 с. : іл.
19. *Хозеров, И. М.* Белорусское и смоленское зодчество XI–XIII вв. / И. М. Хозеров. – Минск : Наука и техника, 1994. – 151 с.
20. *Шчакаціхін, М.* Нарысы з гісторыі беларускага мастацтва / М. Шчакаціхін. – Мінск : Навука і тэхніка, 1993. – 336 с.
21. *Штыхаў, Г. В.* Археалагі дапаўняюць летапісцаў / Г. В. Штыхаў. – Мінск : Беларус. навука, 2009. – 149 с.
22. *Штыхов, Г. В.* Города полоцкой земли (IX–XIII вв.). / Г. В. Штыхов. – Минск : Наука и техника, 1978. – 159 с.

Рэкамендаваныя сродкі дыягностыкі вынікаў вучэбнай дзейнасці студэнтаў

Арганізацыя вучэбнай работы студэнтаў накіравана на засваенне лекцыйнага матэрыялу, а таксама на самастойны пошук і падрыхтоўку інфармацыйных матэрыялаў да семінарскіх заняткаў па вучэбнай дысцыпліне. Для дыягностыкі атрыманых студэнтамі ведаў прадугледжваецца выкарыстанне наступных сродкаў:

- тэставыя заданні па асобных падраздзелах і дысцыпліне ў цэлым;
- пісьмовыя работы па асобных падраздзелах дысцыпліны;
- мультымедыяпрэзентацыі па асобных падраздзелах дысцыпліны;
- выступленні студэнтаў на семінарскіх занятках па самастойна падрыхтаваных тэмах.

Выніковая ацэнка вынікаў вучэбнай дзейнасці прадугледжвае правядзенне экзамену.

Метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі і выкананні самастойнай работы студэнтаў

Арганізацыя самастойнай работы студэнтаў прадугледжвае падрыхтоўку студэнтамі інфармацыйных матэрыялаў на адпаведную тэматыку, мультымедыяпрэзентацый па асобных падраздзелах курса, вывучэнне дадатковых крыніц і літаратуры, падрыхтоўку да экзамену і інш.

Самастойная работа студэнтаў накіравана на:

- фарміраванне навыкаў пошуку і аналізу розных відаў інфармацыі;
- засваенне, сістэматызацыю і трансляцыю атрыманых ведаў у будучай прафесійнай дзейнасці;
- развіццё дадатковых навукова-даследчых навыкаў.

Кантроль за выкананнем самастойнай работы з'яўляецца бягучым і рэалізуецца праз электронную пошту, індывідуальныя кансультацыі, падчас лекцыйных і семінарскіх заняткаў, а таксама падчас правядзення экзамену.

Характарыстыка рэкамендаваных метадаў выкладання

Пры арганізацыі выкладання вучэбнай дысцыпліны «Археалогія» рэкамендуецца выкарыстоўваць традыцыйныя формы і метады навучання студэнтаў: лекцыйныя і семінарскія заняткі, а таксама элементы самастойнай работы, у тым ліку і археалагічна-этнаграфічную практыку.

Прыкладны пералік тэм кіруемай самастойнай работы студэнтаў па вучэбнай дысцыпліне «Археалогія»

Тэма 1. Асноўныя метады археалагічных даследаванняў

1. Метад дэндраххраналогіі.
2. Фізічныя метады ў археалогіі.
3. Падводная археалогія.
4. Аэрафотаздымкі ў археалогіі.

Тэма 2. Развіццё археалогіі як навукі

1. Адкрыццё Егіпецкай цывілізацыі.
2. Даследаванні цывілізацыі Старажытнай Месапатаміі.
3. Дзейнасць Артура Эванса на в. Крыт.
4. Пошукі легендарнай Троі.
5. Раскопкі скіфскіх курганоў.

Тэма 3. Старажытныя будаўнічыя матэрыялы

1. Археалагічнае дрэва. Спосабы яго кансервацыі.
2. Гісторыя старажытнай цэгля. Плінфа і цэгла-пальчатка.
3. Выкарыстанне каменю ў манументальным дойлідстве.
4. Дахоўкі і пліткі падлогі па дадзеных археалогіі.

Тэма 4. Земляробства па дадзеных археалогіі

1. Пераход ад матыжнага да ворнага земляробства.
2. Сельскагаспадарчыя прылады працы па дадзеных археалогіі.
3. Асноўныя раслінныя культуры на тэрыторыі Беларусі.
4. Старажытныя зерняцёркі і жорны.
5. Конская вупраж па дадзеных археалогіі.

Тэма 5. Жывёлагадоўля і паляванне па дадзеных археалогіі

1. Асноўныя этапы жывёлагадоўлі на тэрыторыі Беларусі.
2. Прыручэнне сабакі, ката і свінні.
3. Паляўнічая зброя па дадзеных археалогіі.
4. Гарбарства ў Беларусі.

Тэма 6. Матэрыяльная культура беларускіх замкаў

1. Тэхніка будаўніцтва і асноўныя канструкцыі.
2. Археалагічнае вивучэнне замкаў-кастэляў.
3. Археалагічнае вивучэнне абарончых (інкастэліраваных) храмаў.
4. Археалагічнае вивучэнне бастыённых замкаў.
5. Абарона беларускіх гарадоў па дадзеных археалогіі.

Тэма 7. Матэрыяльная культура беларускіх гарадоў XIV–XVIII стст.

1. Змены ў планіроўцы і забудове.
2. Узнікненне і развіццё беларускіх мястэчак.
3. Археалагічнае вивучэнне беларускіх ратуш.
4. Археалагічнае вивучэнне гарадскіх кляштараў і манастыроў.

Вучэбнае выданне

АРХЕАЛОГІЯ

*Вучэбная праграма ўстановы вышэйшай адукацыі
на вучэбнай дысцыпліне для спецыяльнасці
1-23 01 12 Музейная справа
і ахова гісторыка-культурнай спадчыны (на напрамках)*

Карэктар В. Б. Кудласевіч
Тэхнічны рэдактар А. У. Гіцкая

Падпісана ў друк 2019. Фармат 60x84 ¹/₁₆.
Папера офісная. Рызаграфія.
Ум. друк. арк. 1,33. Ул.-выд. арк. 0,77. Тыраж экз. Заказ .

Выдавец і паліграфічнае выкананне:
установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў».
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/177 ад 12.02.2014.
ЛП № 02330/456 ад 23.01.2014.
Вул. Рабкораўская, 17, 220007, г. Мінск.